

УДК 37.015.3: 371.124

НІНА КУРМИШЕВА

(Полтава)

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Розглянуто креативність педагогічного працівника як творча новаторська діяльність, творчі здібності особистості вчителя продукувати оригінальні ідеї, що забезпечують позитивні динамічні зміни кінцевого результату його педагогічної діяльності. Значна увага приділяється визначенню місця і ролі креативності у структурі інтегральної компетентності педагога як складової, що є наскрізною як для базових, так і для функціонально-посадових компетентностей.

Ключові слова: креативність, педагогічний працівник, компетентнісний підхід, компетентність, інноваційна діяльність, творчість.

В умовах надшвидкого темпу інформаційно-комунікативних та інноваційно-технологічних змін педагогічна освіта узяла курс на задоволення потреб педагогів крокувати в ногу з часом, бути конкурентоспроможними, працювати над своїми знаннями, уміннями, ставленнями; здобувати новий функціонально-посадовий досвід.

Нині висуваються нові вимоги до компетентності педагога, адже саме він несе повну відповідальність за все, що і як відбувається в класі, школі.

Проблемою компетентнісного підходу займаються В. Байденко, О. Бондарчук, В. Болотов, В. Васильков, О. Василькова, Л. Ващенко, Н. Дем'янова, О. Єфросиніна, Д. Іванов, О. Овчарук, В. Серіков, А. Кальянов, С. Клепко, Г. Ковальчук, В. Маслов та ін. Науковці зазначають, що компетентнісний підхід орієнтується на формування особистісного досвіду та ціннісно-сислової оцінки особистості у процесі їхнього навчання. Дослідження стану сформованості ключових та життєвих компетентностей директора ЗНЗ підтверджують, що керівники оцінюють функціонально-посадові складові власної компетентності як такі, що не відповідають у повній мірі сучасним вимогам до їхньої професійної діяльності та освітнім стандартам. Із іншого боку, усвідомлюють необхідність власного розвитку, а головне, бажають працювати над собою виключно керівники-ентузіасти, для яких найважливішою метою професійного і особистого життя є заклад, а не кваліфікаційна категорія чи ін. (доречі, остання на сьогодні не залежить ні від компетентності директора, ні від досягнень учнівського чи педагогічного колективу; лише від кількості учнів у школі).

Метою статті є аналіз питання креативності та визначення її місця у структурі інтегральної компетентності педагогічного працівника.

Завдання:

1) уточнити сутність дефініцій «компетентність», «креативність», «творчість»;

2) встановити, у яких співвідношеннях знаходяться зазначені вище поняття, та визначити їх місце і роль у освітніх процесах, стосовно післядипломної освіти педагогічних працівників зокрема.

Проаналізуємо змістову сутність поняття «компетентність», структуру компетентності керівника закладу освіти різних авторів та авторську модель, визначаючи місце креативності в ній.

Завдання вищої школи і післядипломної педагогічної освіти полягає у тому, щоб зробити особистість педагога більш успішною з точки зору її діяльності, навчити набувати індивідуальну компетентність у процесі фахової діяльності. У Законі України «Про освіту» компетентність визначена як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та/або подальшу навчальну діяльність [9, 2].

Ми розглядаємо поняття «компетентність» як комплексну характеристику особистості, яка ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, набутті реального досвіду людини, що забезпечує їй успішне виконання будь-якої діяльності протягом життя.

В. Васильков у змісті професійної компетентності виділяє компетентність діяльності, спілкування та саморозвитку особистості фахівця; професійну творчість діяльності; системне та модельне мислення; конкретно-предметні знання; праксеологічну, рефлексивну та інформаційну озброєність при вирішенні різних проблем професійної діяльності. В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна визначають такі види і складові ділової компетентності: стратегічна, соціальна, функціональна, управлінська, професійна, корпоративна, моральна та правова. В. Кремень визначає сім загальних для всіх педагогічних працівників ключових компетентностей: уміння навчатися, загальнокультурна грамотність, здоров'язберігаюча, інформаційно-комунікативна, соціальна, громадська, підприємницька. Д. Дзвінчук – психологічну, цільовизначальну, мотиваційну, технологічну, предметну, продуктивно-результативну, аналітико-синтетичну (ситуативну та прогнозну), планувальну, організаційну, контрольну, комунікаційну, спрямованість на ефективні рішення, керівну компетентності. Г. Ковальчук у структурі ділової компетентності розглядає окремі, не пов'язані одна з одною складові: професійну, методичну, соціальну та особистісну компетентності. В. Яковець вказує на нормативно-правову, психолого-педагогічну, адміністративно-управлінську; та базові – загальнокультурну, соціально-психологічну, менеджерську та інформаційно-комунікаційну компетентності керівника.

Як бачимо, різні автори виділяють різні види компетентностей ділової людини, а одні характеристики особистості відносять до різних компетентностей. Ми дійшли висновку про те, що поділ компетентностей на види є умовним, а всі складові взаємообумовлюють і доповнюють одна одну та знаходяться у взаємозалежності.

У Полтавському інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського було створено авторську модель компетентностей педагога, у структурі якої було виділено два основні блоки: базові та функціонально-посадові компетентності [10]. До базових (спільних для усіх категорій учителів) було віднесено громадянську, інформаційно-комунікативну та соціально-психологічну компетентності. Функціонально-посадові є специфічними, необхідними власне конкретній категорії кадрів освіти. Наприклад, для керівників загальноосвітніх навчальних закладів до функціонально-посадових компетентностей було віднесено адміністративно-управлінську, підприємницьку, нормативно-правову та дослідницьку компетентності. Окрім того,

нами було визначено компетентності, які є складовими і базових, і функціонально-посадових (їх Л. Воронець, Л. Короткова, С. Кіндзерська, В. Машіка, О. Овчарук називають наскрізними). Це загальнокультурна, психологічна, менеджерська, навчально-пізнавальна та комунікативна компетентності, а також компетентність ініціативності та практичності, або креативності.

Таким чином, модель компетентності керівника освітнього закладу ми бачимо у формі «пирога», де нижні шари – базові компетентності, а верхні – функціонально-посадові. Вертикально «пиріг» «розрізаний» на великі «шматки» – наскрізні компетентності, складові яких є у кожній базовій і функціонально-посадовій компетентності (див. мал. 1).

Мал. 1. Модель компетентності керівника освітнього закладу

Зупинимося на змістовій сутності наскрізної компетентності ініціативності та практичності, або креативності.

Багатозначність поняття креативності потребує інтеграції знань із різних наук (психології, педагогіки, економіки, філософії, соціології, логіки, менеджменту, філології та ін.), які пояснюють сутність і специфіку дефініції, вимоги, які вона висуває до особистості.

Обираючи професію, людина керується рядом мотивів. Однак лише частина з них є вирішальними, а інша – другорядними. Саме здатність до творчої активної діяльності має потенційні можливості для надання професійно важливих знань, умінь та навичок, які необхідні для будь-якого виду діяльності, суттєво впливають і посилюють розвиток інтересу і, як наслідок, забезпечують можливість свідомого ставлення до фахової діяльності педагогічного працівника. Крім того, творча діяльність не повинна бути випадковою і справою лише одного заняття, що говорить про необхідність дотримання принципу системності.

Його реалізація передбачає об'єктивну самооцінку особистістю своїх можливостей і самоосвіти, виховання професійно важливих і морально-етичних якостей, розуміння того, що діяльність вимагає від людини певних якостей, серед яких здатність і готовність виявляти ініціативу, спрямованість на здатність особистістю приймати самостійно рішення, брати за них відповідальність, розвинені комунікативні та організаторські здібності, здатність до творчої активної діяльності тощо.

У статті 11 Закону України «Про освіту» «Повна загальна середня освіта», п. 5 визначено: «Метою початкової та базової середньої освіти є всебічний розвиток і соціалізація дитини, ... розвиток її творчого мислення ... громадянських компетентностей» [9, 7], а стаття 14 «Вища освіта та наукова діяльність», п. 3 наголошує, що інноваційна діяльність (яка, на наш погляд, немислима без дивергентного мислення) є невід'ємною складовою освітньої діяльності закладів вищої освіти [9, 10].

Найчастіше поняття «творчість» розглядається як діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Ще давньогрецький філософ Платон писав про те, що «Будь-який перехід із небуття в буття – це творчість, і...створення будь-яких творів мистецтва й ремесла можна назвати творчістю». З початком християнства цей термін вживався виключно як даність Бога. У епоху Відродження, навпаки, – творчість розглядалася як продукт людської діяльності. У епоху Просвітництва так характеризувалася здатність особистості до уяви, що сполучала розум і чуттєвий досвід. І тільки наприкінці XIX – початку XX століття творчість як безперервне народження нового складає сутність буття, а вся дійсність – як «безперервне зростання і нескінченна творчість» (А. Бергсон).

Згідно з різними підходами визначають типи творчості: актора (мистецтво), мудреця (наука та інженерія) [8]. Цікаво, що у педагогічного працівника вони діалектично поєднуються.

Нині все частіше використовується слово «креативність». У списку професій з'явилася посада «креативного менеджера», а від вчителів шкіл вимагають виховувати креативність у дітей з першого класу. Але, як показує практика, чітко відповісти, що таке креативність, може не кожен педагог. Адже креативність і творчість – поняття не тотожні.

Креативність – це творча, новаторська діяльність [1]; новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора» [2]. У російській мові, на думку професора І. Мілославського, терміном «креативний» позначається творчість, що «не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату. А слово «творчий» (рос. творческий) залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну» [3]. Креативністю вважають здатність породжувати різноманітні оригінальні ідеї у нерегламентованих умовах діяльності. Креативність у вузькому значенні – це дивергентне мислення (операції дивергентної продуктивності за Дж. П. Гілфордом), особливістю якого є готовність висувати багато правильних ідей щодо об'єкта. Креативність у широкому розумінні – це творчі інтелектуальні здібності привносити щось нове у досвід (Ф. Баррон), породжувати оригінальні ідеї в умовах вирішення або постановки нових проблем (М. Валлах), здатність усвідомлювати пропуски і суперечності, формулювати гіпотези щодо відсутніх елементів ситуації (Е.П. Торренс), відмовлятися від стереотипних способів мислення (Дж. П. Гілфорд) [7]. Згідно А. Маслоу, це творча спрямованість, уроджено властива всім, але така, що може втрачатися більшістю під впливом середовища.

На основі аналізу сучасних досліджень стосовно цього явища можна зробити висновок, що нині все ще немає однозначної відповіді на запитання, чи існує креативність як явище взагалі, чи є вона науковою дефініцією, чи процес

креативності є самостійним по відношенню до творчого процесу, чи креативність – це результат комплексу психічних процесів.

Розвиток здібностей завжди був прерогативою навчальної діяльності. Творчість є інтегральним поняттям у структурі особистості. Умовою розвитку здібності особистості до творчої активної діяльності виступає реалізація вольового компоненту.

А творча активна діяльність, у тому числі практична діяльність, є пріоритетним засобом загального та професійного розвитку особистості.

Креативна особистість має незгасиму потребу в постійному саморозвитку, самореалізації та самоствердженні через розширення кругозору, збільшення обсягу знань, умінь та навичок. Тільки креативний педагогічний працівник може бути куратором і модератором креативної особистості учня.

Компетентність педагога – це складна система взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових. Саме компетентність, на нашу думку, має бути основою для визначення рівня професійної кваліфікації та стимулом до зростання професіоналізму, творчого потенціалу і розвитку фахових, морально-трудова та управлінських якостей. Адже компетентний педагог – означає успішний, а отже – здатний безпосередньо та опосередковано сприяти підвищенню якості освіти та формуванню компетентної особистості учня, здатної до творчої активної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
2. Закон України «Про освіту» (проект) від 26 жовтня 2015р. [Електронний ресурс]. – К.: МОН України, 2015. – Режим доступу: <http://www.osvita.ua/>
3. Курмишева Н.І. Особливості інтегральної компетентності директора загальноосвітнього навчального закладу / Н.І.Курмишева // Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічних працівників. – Полтава. – 2011. – Випуск 2. с. 34-39.
4. Палій А.А. Диференціальна психологія: [навч. посіб.] / А.А. Палій. – К.: Академвидав, 2010. – 432 с.
5. Свидрук І.І. Креативний менеджмент. Навч посіб. / І.І.Свидрук. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 224 с.
6. Anderson H. creativity and Its Cultivation // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. – 1961/ - 335 p.
7. Barron F., Harrington D/ Creativity, intelligence and personality // Ann. Rev. of Psychol. V. 32. 1981. P. 439-447.
8. Maslow A.H. The Psychology of Science: A Reconnaissance. – New York: Harper&Row, 1966.
9. Mednich S.A. The associative basis of the creative process // Psychol. Review . 1969. № 2.
10. Torrance E. P. Guiding creative talent – Englewood Cliffs. — NY: Prentice-Hall, 1964.
11. Torrance E. P. The Torrance Test of creative thinking: Technical-norm manual. Ill, 1974.
12. Torrance E.P. Education and creativity // (Ed.) Taylor C.W. Creativity: Progress and Potential. N.Y., 1964.

НИНА КУРМИШЕВА

КРЕАТИВНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО РАБОТНИКА

Рассмотрено креативность педагога как творческая новаторская деятельность, творческие способности личности учителя продуцировать оригинальные идеи, обеспечивающие положительные динамические изменения конечного результата его педагогической деятельности. Значительное внимание уделяется определению места и роли креативности в структуре интегральной компетентности педагога как составляющей, является сквозной как для базовых, так и для функционально-должностных компетенций.

Ключевые слова: креативность, педагогический работник, компетентностный подход, компетентность, инновационная деятельность, творчество.

NINA KURMYSHEVA

CREATIVITY AS CONSTITUENT OF PEDAGOGICAL WORKER'S COMPETENCE

Higher school and then diploma education pedagogical education are called to assist to development of success of personality of teacher from the point of view of her activity, to promote an individual competence in the process of professional activity.

A concept «competence» is examined as complex description of personality that is base on knowledge, abilities and skills acquisition of the real experience of man that provides to her successful implementation of any activity during life.

The authorial model of competence teacher is created, in the structure of that two basic blocks are distinguished: base and functionally-post to the competence. To base (general for all categories teachers) civil informatively-communicative and social psychological to the competence is attributed. A Functionally-post is specific, necessary actually to the concrete category of shots of education. For example, for the leaders of general educational establishments to them the administrative and managerial is attributed, enterprise, normatively-legal and research to the competence. Also certainly through to the competence, that is constituents and base, and functionally-post: general cultural, psychological, managers, educational-cognitive and communicative to the competence, and also competence of imitativeness and practicality, or to creativity. In the article attention is focused on semantic essence of through competence of imitativeness and practicality, or creativity. A concept «work» is examined as the activity of man, sent to creation qualitatively of new, unknown earlier spiritual or material values. The basic types of work are certain: actor (art) and sage (science and engineering). Interestingly, that for a pedagogical worker they combine dialectical.

Creativity of pedagogical worker is examined as creative innovative activity, to product the creative capabilities of personality of teacher original ideas that provide the positive dynamic changes of end-point him pedagogical activity.

Developing flairs is the prerogative of educational activity. Work is an integral concept in the structure of personality. As a condition of developing flair of personality to creative active activity realization comes forward volitional to the component. And creative active activity, including practical activity, is the priority means of general and professional development of personality. Creativity personality has a necessity that does not go out, in permanent own development, realization and statement through elevating mind, increase of volume of knowledge, abilities and skills.

Only a creativity pedagogical worker can be a counsel and moderator of creativity personality of student.

Keywords: *creativity, pedagogical worker, competencies approach, competence, innovative activity, work.*

Одержано 23.10.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015